

SZEMÉLYES SORS ÉS SORSKÖZÖSSÉG EGY SVÁB PARASZTASSZONY NAPLÓJÁBAN (1944–1947)¹ ■

Katharina Ackermann/Jauch a ma Szerbiához tartozó Kerényen (Kernei/Kljajicevo) 1908. június 17-én született, és 1995. január 6-án a németországi Burghausenben halt meg. Életének első harmadát szülőfalujában, egy vegyes lakosságú, ám német többségű paraszti közösség tagjaként, annak normái és szokásai szerint élte le. 1924. november 4-én házasságot kötött Michael Ackermannal (Kerény, 1906. január 1. – Pfarrkirchen, 1961. november 13.), házasságukból két lányuk – Anna és Katharina² – született. Személyes és családi identitásának fontos és magától értetődő eleme nemzeti hovatartozása, német/sváb mivolta. Az apa, Michael Ackermann 1942-ben önkéntesként belépett az SS-be, 1944 őszén bujkált, mert nem akarta, hogy a magyar hadseregbe besorozzák. Michael Ackermann és idősebb lányát, az akkor 18 éves Annát 1944 karácsonyán másik 334 kerényivel együtt malenkij robotra hurcolták a Szovjetunióba. Az anya, Katharina Ackermann/Jauch és kisebbik lánya, az akkor 16 éves Katharina Ackermann Kerényen maradt. A családot megfosztották vagyonától, kizárták a politikai közösségből. Internálták őket, több kényszermunkatáborba megírták, majd 1946 februárjában átszöttek Magyarországra, ahol Baja környéki falvakban – Szeremle, Gara – családnál vállaltak munkát. Magyarországról 1947 májusában kiutasították őket Németországba. A szűkebb család tagjai – a malenkij robotra elhurcolt apa és lánya, valamint a jugoszláviai internálótáborokban végletekig kizsigerelt anya és kisebbik lányuk – évekig nem tudták, hogy a másik él-e, hal-e. Bár leveleket rendszeresen írtak egymásnak, azok nem jutottak el a címzettekhez. Katharina Ackermann/Jauch több mint két év elteltével kapott először hírt férjéről és idősebb lányáról. Az egymástól, egymásról kapott hírek 1946 nyara után is rendszertelenül jutottak el a másik félhez. A levelek tartalma a legfontosabbra korlátozódott: a másik fél az üzenet küldésének időpontjában még életben volt, s „jól van”.

■
¹ Jelen szöveg a jugoszláviai németek 1944 és 1948 közötti történetéhez kapcsolódó kutatás első eredménye. A kutatás keretében a személyes történelmet megmutató naplók és levéltári források kerülnek feltárára és elemzésre.

² Anna Ackermann Kerényen született 1925. június 13-án, testvére, Katharina Ackermann ugyanott 1928. december 26-án. In Schmidt, Johann: *Familienbuch Kernei in der Batschka (Kernyája, Kerény, Krnjaja, seit 1948 Kljajicevo) 1765–1945*. Band I. A–K. Paderborn, 1995, /Schriftenreihe zur donauschwäbischen Herkunftsforschung, Band 46–47./, 11.

Michael Ackermann és Anna lányuk 1947 nyarán a Szovjetunióból már nem térhetett vissza Jugoszláviába, Németországba kerültek, a család tagjai itt találkoztak ismét.

Katharina Ackermann élete – oly sok társáéval együtt – az 1940-es évek közepére válságba került. A második világháború végére felbomlott az a társadalmi struktúra, viszonyrendszer, amely őt korábban biztonsággal eligazította élete választójain, fogódzót jelentett a valóság, személyes valósága értelmezésében, a válsághelyzetek kezelésében. Nemzeti hovatartozása miatti üldöztetése során nemcsak egzisztenciális kiszolgáltatottságot, hanem léte elemi veszélyeztetettségét kellett átélnie. Bizonytalanságát, félelmét csak fokozta az a tény, hogy fenyegetettségének végét nem ismerhette. Nem tudhatta, hogy a társadalom alatti vagy inkább társadalmon kívüli lét viszontagságait meddig kell elviselnie.

Katharina Ackermann/Jauch e krízishelyzetben, 1945 elején kezdte el naplója írását, s 1947 nyaráig, Magyarországról történő

■

³ A történeti háttér megértéséhez a teljesség igénye nélkül lásd *Kernei in der Batschka (1765–1945). Schicksal einer deutschen Gemeinde in Jugoslawien.* Trostberg, 1978, Herausgeber Adam Ackermann; Eichorn, Michael: *Kernei und die Kerneier. Erlebnisse und Schicksalschläge einer deutschen Ortsgemeinschaft in der Batschka.* Regensburg, 1979, Verlag Max Gstöttner; Schmidt,

Johann: *Familienbuch Kernei in der Batschka (Kernyája, Kerény, Krnjaja, seit 1948 Kljajičevo) 1765–1945.* Band I. A–K; Band II. L–Z. Paderborn, 1995, /Schriftenreihe zur donauschwäbischen Herkunftsforschung, Band 46–47./; *Das Schicksal der Deutschen in Jugoslawien. Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa.* Band V. Augsburg, 1994,

Weltbild Verlag; Janjetović, Zoran: A német és a magyar kisebbségi lakosság kiűzése a Vajdaságból a második világháború végén. *Regio*, 2003. 1. sz. 98–110.; Portmann, Michael: Politik der Vernichtung? Die deutschsprachige Bevölkerung in der Vojvodina 1944–1952. Ein Forschungsbericht auf Grundlage jugoslawischer Archivadokumente. *Danubiana Carpathica.*

Jahrbuch für Geschichte und Kultur in den deutschen Siedlungsgebieten Südosteuropa. Band 1. (48). Oldenburg, 2007, 321–360.; Tóth Ágnes: „Es sind keine Märchen sondern ein wares Erlebnis...”. Jugoszlávai svábok Bács-Bodrog vármegyében 1945. In J. Nagy László – Varga Beáta – Ferwagner Péter Ákos szerk.: *Tanulmánykötet A. Sajtí Enikő születésnapjára.* Szeged, 2009, 79–86.

kiutasításáig folytatta. Az eseményekkel párhuzamosan vezetett napló sokféle – milyen eseményeket rögzít, milyen sorrendben, rendszerességgel, viszonyulásai, vallásos hite stb. – elemzési szempontot kínál. Ezek közül összefoglaló módon a napló tartalmát és a szerző időkezelését érintjük. Jelen tanulmányban alapvetően arra a kérdésre keressük a választ, hogy Katharina Ackermann személyes sorsként vagy a német közösséghez való tartozása okán sorsközösségként értelmezte-e a vele történeteket? Hol húz határokat én, mi, ők között, s e különbségtevésben konstituáló tényező-e németsege? Ebben a tanulmányban nem térünk ki Kerény község történetére, és nem foglalkozunk a jugoszláviai svábok második világháború utáni helyzetével, a Magyarországra átszökött tízezrek itteni elhelyezésével, a magyar társadalom és állam viszonyulásával sem, vagy csak utalásszerűen, abban a mértékben, amely az idézett naplórészlet megértéséhez szükséges.³

Az utóbbi évtizedekben megnőtt azon történészek száma, akik az általuk vizsgált kor társadalmi struktúrájának bemutatásakor, az egyes ember nagyobb közösségbe való besorolásakor nem, vagy nem kizárólag az objektív jellemzőkre – tulajdon, foglalkozás, jövedelem – hagyatkoznak. Ezen objektív jellemzők megmutatják ugyan a tipikust, de elrejtik az egyedit, s figyelmen kívül hagyják az identitás fontosságát, társadalmi rétegeképző funkcióját, amely sok esetben módosítja magát a struktúrát is. Ha tehát az identitás mibenlétéhez, csoportképző működésének lényegéhez közelebb szeretnénk kerülni, mindenekelőtt le kell számolnunk az egyetlen történeti valóság és igazság igényével, és figyelembe kell vennünk a személyes valóságok, az egyéni tapasztalatok körét.⁴ Az „átélt emberi világ tapasztalatai közegeben” való eligazodásunkat segítik

⁴ Gyáni Gábor: A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. In uő: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése.* Budapest, 2000, 145.

szubjektív történelem primer dokumentálásában, a személyes múltra vonatkozó információk sokaságában. Megmutatja, „hogyan mit jelentett a valamikori világ az egykori szereplők vagy átélők számára, valamint hogy milyen sokféle tapasztalat keletkezett ezekről a valamikori emberi univerzumokról. A történelem ezáltal lesz a sokhangúság, a pluralitás történelmévé.”⁵

Katharina Ackermann/Jauch 1945 elején kezdte vezetni naplóját⁶ egy 21 × 30 cm nagyságú, spirálozott vonalas füzetbe. A fedlap szintén vonalas, rajta nyomtatva: Raumaustattung-Fußbögen, Heinz Schultheisz, Burghausen, Robert-Koch Str. 44. Tel.: 442. Merőlegesen kézírással: 1944, 1945, 1946, 1947. A füzet 140 oldalas. A naplót gót betűkkel, szép, tiszta – áthúzások, javítások nélkül –, folyamatos írással, ceruzával vezették. A szöveget bekezdésekkel és időpont-megjelöléssel nem tagolták. A mondatok, mondatrészek írásjelekkel – ponttal, vesszővel, nagybetűvel – történő szétválasztása a korabeli helyesírás szabályai szerint történt.

Katharina Ackermann/Jauch a napló elején, a bevezetésben meghatározza írásának célját és okát.

„**Bevezetés.** Ezt a könyvet magam írtam, Katharina Ackermann, született Jauch. Egy sors, amit magam éltem meg és alakítottam, ezek nem kitalált történetek (»mesék«), hanem valós élmények,

■

⁵ Uo.	Anna Ackermann húga,	fényképeket, tárgyakat,	történekről beszéljen.
⁶ Katharina Ackermann/ Jauch és fiatalabbik lánya, Katharina Ackerman naplóját, valamint néhány családi fotót, levelet, egy fest- ményt a kerényi családi házról Anna Ackermann 2004-ben ajándékozta a Donaueschwäbisches Zentralmuseumnak.	Katharina Ackermann halála után, annak hagyatékában találta meg anyja 1944 és 1947, illetve húga 1944 és 1955 között vezetett naplóját. Addig nem volt tudomása róluk. Édesanyja és testvére vitte magával kerényi otthonukból az átadott	rejtegették az inter- nálótáborban, őrizték menekülésük ideje alatt. Anna Ackermann közlése szerint, bár testvérel egész életükben nagyon szoros kapcsolatban álltak, Katharina mindvégig megtagadta, hogy a Jugoszláviában a háború után vele	Nincs információnk arra vonatkozóan sem, hogy anya és lánya tudott-e az azonos időben, egymástól függetlenül, párhuzamosan vezetett naplójáról, illetve mikor szereztek tudomást erről.

■■■

ez nem szórakoztató könyv, nem, sokkal több annál. Ez az én valóságom, amit tényleg sajnálni lehet. Mikor ezt a könyvet olvassák, gyakran megkönnyezhetik. Nem én magam akarok kitűnni az írással, tudom jól, hogy hibákkal teli, hogy nem minden betű van a megfelelő helyen, ezért elnézést kérek. Nem másképp értettem, de aki meg akarja érteni, az elolvassa egyszer vagy kétszer, azután érthető lesz már. Gyakran írtam, míg a többiek pihentek vagy aludtak. Ez a könyv egy emlék marad számomra.”⁷

■

⁷ A napló őrzési helye a Donauschwäbisches Zentralmuseum, jelzete: DZM 9205. A közölt naplórészletek fordításánál a legteljesebb szöveg-hűségre törekedtem. Az oldalszámok az eredeti napló oldalszámára utalnak.

Az Ackermann család 1939-ben a házuk udvarán, az úrnapi körmenethez készített oltárnál

Egy napló kezdete szinte mindig kiemelt fontosságú, amit annak szerzője is jelez. Jelen esetben a naplóírónak, a névvel egyértelműen azonosítható személynek a meghatározásával, a naplóban rögzített tények hitelességének – „ezek nem kitalált történetek (»mesék«), hanem valós élmények” – hangsúlyozásával. A cél többes: egyrészt rögzíteni a vele történeteket, az „én valóságom” megmutatása, másrészt mindezt úgy, hogy érthető legyen a leendő olvasó számára, azaz a történések ok-okozati összefüggéseinek föltárása, harmadrészt az általa megélt, elszenvedett valóság kapcsán az együttérzés – „tényleg sajnálni lehet”, „gyakran megkönnyezhetik” – megszerzése, negyedrészt „emlék” állítása.

Philipp Lejeune francia irodalomtörténész az általa elemzett naplókat funkciójuk szerint alapvetően négy csoportba sorolta. Eszerint a naplóíró a kifejezés szándéka – amelyet megkönnyebbülésre és kommunikációra bont –, az elmélkedés – amelyen belül elkülöníti az önelemzést és töprengést –, az emlékezet és az írás öröme készíti naplója írására. Természetesen elismeri, hogy lehetnek másféle funkciójú naplók is, és megjegyzi azt is, hogy egy igazi napló mindig több funkciót tölt be egyszerre. Lejeune tipológiáját figyelembe véve Katharina Ackermann/Jauch tollát elsősorban a kifejezés és az emlékezet vezette. Kifejezés a megkönnyebbülés és kommunikáció értelmében is, hiszen életének ebben a mély válságában egyedül maradt, férjétől, családjától elszakítva, a hatalom önkényének kiszolgáltatva, híján egy ráfigyelő, segítő barátnek. Kiönti hát szívét a papírra, hogy rögzítse és ezáltal levesse magáról az érzelmek és gondolatok terhét. Ugyanakkor bevallottan emléket is akar állítani. „Rögzíteni az időt annyi, mint megalkotni egy papíremlékezetet, létrehozni a megélt archívumait, nyomokat halmozni fel, kitérni a feledés elől; megadni az életnek azt a szilárdságot és folytonosságot, amely hiányzik belőle...”⁸ Márpedig Katharina Ackermann/Jauch életének szilárdsága és folytonossága 1944 őszén szinte egyik napról a másikra elveszett. Személyes életének integritása szétesett, új tájékozódási pontokat és életvezetési stratégiákat

■
⁸ Lejeune, Philippe: *Hogyan végződnek a naplók? In* uő: *Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatott tanulmányok.* Budapest, 2003, L' Harmattan, 217.

kellett keresnie. De ehhez előbb rá kellett látnia a káoszra, föl kellett ismernie szabályait, kialakítania a maga viszonyulásait. Ebben a folyamatban segítette őt a naplóírás, aminek fontosságát a *Bevezetés* utolsó mondatában maga is hangsúlyozza, hiszen a pihenés és alvás idejét kurtította meg annak érdekében, hogy rendszeresen írhasson.

Mint jeleztem, a napló írója a szöveget dátumok bejegyzésével nem tagolta. Nem állapítható meg pontosan a naplóírás kezdete sem. A szöveg alapján valószínűsíthető, hogy Katharina Ackermann/Jauch 1945 elején, legkésőbb a tavaszi hónapokban kezdte el írni naplóját. 1944 őszének eseményeit tehát utólag foglalta össze, amit a „A rémület és borzalom évétől, 1944-től” mondatral vezet be. Az első olyan bejegyzés, amely konkrét utalást tartalmaz az írás napjára, 1945. május 27-én kelt:

„Ma, május 27-én, vasárnap, szabadnap, nagymosás van, annak kellene lennie, ha [olvashatatlan szó]. Azzal nem törődik senki, hogy van-e mosószerünk vagy nincs. Az elmúlt héten repát kapáltunk és tehenet vigyáztunk.”⁹

A több mint két és fél éves időszakot felölelő naplóban összesen 20 esetben történik konkrét utalás az írás időpontjára, többnyire a „Ma, május 27., vasárnap van” típusú mondatkezdés vezeti be az aznapi bejegyzést. Ez, mármint az írás 20 konkrét időpontjának meghatározása alapján aligha érthetnénk egyet a bevezetőben jelzett „gyakran írtam” kitétellel. A szöveg utalásai és összefüggései alapján azonban megállapítható, hogy a napló írására valóban rendszeresen, általában egy-két heti ciklikussággal sor került, amit alapvetően körülményei befolyásoltak. Nevezetesen: volt-e szabad egy-két órája, külső ellenőrzéstől mentes ideje, amikor szabadon foglalkozhatott a naplóírással. Ezt befolyásolták a tábori elhelyezés, élelmezés körülményei, a munkaszervezés hektikus-sága, kaptak-e szabadnapot, fogvatartóik önkényének mértéke, saját mentális állapota. Egyetlen egy esetben, az 1945. június 30-i bejegyzésben utal arra, hogy szabadnapján, mintegy szabadidős

■
⁹ Katharina Ackermann/
Jauch naplója, 18.

tevékenysége részeként foglalkozott az írással: „ruhát mostunk, kisöpörtünk, és én a könyvem írásával töltöttem az időt.”¹⁰ Nem említette azonban, hogy a napló írása számára kockázatos vagy titkolni való dolog lett volna.

Az írás konkrét időpontjára tett utalás – megítélésünk szerint – összefügg a bejegyzés tartalmával, az adott eseménynek a naplóíró akkori életében betöltött szerepével. A konkrét utalással kiemeli a többi történet közül. Ezekben az esetekben általában valamilyen évfordulóról – valamely családtag név- és születésnapjáról, férje, lánya elhurcolásáról – emlékezik meg, amelyek életében ciklikusságot vagy fordulatot jelentettek.

„Ma, június 17, vasárnap van, a 37. születésnapomat a táborban kell megélnem. Ma takarítás van, és szalmát hoztak. Úgy mennek oda az asszonyok a szekerekhez, mintha élelem lenne rajta. Mindenki a legtöbb szalmát akarta, így én nem kaptam semmit, nem tudok tolakodó lenni. A templomba még nem engednek be, ezt tulajdonképpen megtiltották. De a Jóisten tud mindent, nem fogja elhagyni a gyermekeit, és segítségükre siet majd.”¹¹

Kiemelt figyelmet kapnak azok az események – élelmiszert kapnak, lopnak, cserélnek – is, amelyek a túlélést a maga materiális valóságában biztosítják. De nem kisebb jelentőségű a magára maradt nő családtagjával való találkozása, a „szükséges dolgokról” való beszélgetése sem. Olyannyira, hogy megjegyzésre érdemesnek tartotta a beszélgetés időtartamának rögzítését is.

„Ma [1945. szeptember 16.] Katl elment Gyulafalvára egy kis élelmiszert, szomorú volt. Csak ne történjen vele semmi, drága védőangyal, légy a kísérője! Ma, vasárnap, szeptember 16, voltunk templomban, nem zavart minket senki. Katl szerencsésen hazajött Gyulafalváról. Már sötét volt... Hozott zsírt, sót, lisztet és egy kevés szalonnát, Isten fizesse meg! Szeptember 6-án viszontláttam a sógoromat, Burger Stefant. Titokban egy fél órát beszélünk a szükséges dolgokról.”¹²

■
¹⁰ Uo. 32.

¹¹ Uo. 26.

¹² Uo. 49.

Időkezelése nem lineáris, az adott időintervallumban történetek összefoglalása nem kronologikus rendben történik. A fentebb már idézett, a 37. születésnapján írt bejegyzésben valójában az előző héten, 1945. június 11. és 17. között történeteket foglalja össze. Ezen belül prioritást kap apja¹³ névnapjának és idősebb lánya születésnapjának említése, a korábban boldog családi együttléteket jelentő ünnepekre történő nosztalgikus emlékezés, majd ezt követően a teljes kiszolgáltatottságban kapaszkodót és reményt nyújtó isteni gondviselésbe vetett hitéről ad jelzést. Mintha ez az erős hit szükséges lenne a jelennek a következő sorokban összefoglalt megpróbáltatásai – vagyonuktól való megfosztásuk, házuk tönkretétele, az egészséget felőrlő nehéz fizikai munka – elviseléséhez. Csak ezt követően említi saját születésnapját.

„Június 13-án, szerdán volt nagypapa névnapja, amikor korábban mindig boldogan együtt voltunk, és most mindannyian szétszóródtunk, egyikünk itt, másikunk ott, senki sem tud a többiekről semmit. Annyit tudunk, hogy semmi sem megy jól. Június 13-án volt Anna 20. születésnapja is. Nem tudunk semmit róla, hogy egyáltalán életben van-e. A Jóisten gondoskodik az övéiről, ő nem fog elhagyni minket. Mikor még otthon voltunk, megkértük a nagytiszteletű urat, tartson két misét, egyet májusban a Fatimai Mária tiszteletére a világbékéért, a másodikat június 13-án Szent Antalhoz a szerencsés hazatérésért Apa és Anna számára, hogy a Jóisten szerencsésen életben tartsa őket, és engedje őket hazatérni. A nagyobb gyermekem kint a széles világban, Katl még mellettem van. Gyakran kell sírnom amiatt, hogy őt is telepítik ide-oda, és szenvednie kell az éhségtől, olyan sok minden miatt sírhatnak. Most szerbek laknak a házunkban, 200-an lehetnek, és a konyhában is. Az udvaron asztalok és padok vannak, benéztem oda, olyan mintha lakodalmon lennék. A nagypapa házában is laknak szerbek, a nagypapától is mindent elvittek. A ház tele volt mindenfélével, de most majdnem üres. A nagypapa hordóit is elvitték. Vagonokat és vagonokat raktak tele mindenfélével és kivezették. De egyszer majd mindenünk lesz, mert akarattal pusztították el. Június 11-én

■
¹³ Anton Jauch Kerényen született 1881. április 24-én, és Münchenben halt meg 1973. szeptember 13-án. In Schmidt: *Familienbuch...* I. 632.

kukoricát szedtünk és raktuk szobákba és pajtákba, hogy ne ázzon meg, egyrészt oda akarnak figyelni, másrészt kétszer olyan hamar tönkremegy így. 25 kilométert tettünk meg, két napig voltunk kukoricát és 3 hold répát kapálni, igazából kiűztek minket oda. Ma, június 17, vasárnap van, a 37. születésnapomat a táborban kell megélnem. Ma takarítás van, és szalmát hoztak. Úgy mennek oda az asszonyok a szekerekhez, mintha élelem lenne rajta. Mindenki a legtöbb szalmát akarta, így én nem kaptam semmit, nem tudok tolakodó lenni. A templomba még nem engednek be, ezt tulajdonképpen megtiltották. De a Jóisten tud mindent, nem fogja elhagyni a gyermekeit, és segítségükre siet majd.”¹⁴

A naplóíró alapvetően tényeket, eseményeket rögzít nyelvileg szikár módon, viszonylag kevésszer enged bepillantást érzelmi viszonyulásába, mentális állapotába. Mások viselkedése kapcsán is elsősorban azt jelzi, hogy mit tesznek, de nem minősít. Ebben az esetben figyelemre méltó a „többi asszony” viselkedésének indirekt minősítése, önreflexiója – „nem tudok tolakodó lenni” – az életben maradás testi – az élelem, ami mindennél, így a szalmánál is fontosabb – és lelki – nem engedik templomba járni őket – prioritásainak kiemelése.

Katharina Ackermann/Jauch tematikailag – mint ahogyan azt a már eddig idézett naplórészletek is jelzik – elsősorban mindennapjainak történéseit, ezen belül is primer életfeltételeit, annak változásait rögzíti. A naplónak az 1944. őszi és 1945 első hónapjainak történetét összefoglaló része nem az eseményekkel párhuzamosan íródott. Az ezekben a hónapokban átéltek, korábbi életvilágának szétesése készítheti arra, hogy a vele történtek leírása révén racionalizálja élete eseményeit, ellépjen azoktól, mintegy rálátást teremtve új tájékozódási pontokat keressen a maga számára. A fél év történéseit összefoglaló sorok azáltal, hogy bemutatják a folyamatot, értelmezik is jelenlegi kiszolgáltatott helyzetét. Gyakorlatilag nem vetődik föl a miért kérdése, sokkal inkább a hogyanra, arra helyezi a hangsúlyt, hogy milyen stációkon keresztül jutott jelenlegi helyzetébe.

■
¹⁴ Katharina Ackermann/
 Jauch naplója, 24–26.

„A rémület és borzalom évétől, 1944-től. Azokat a férfiakat, akik nem akartak, kényszerítették, hogy beálljanak a hadseregbe, azok, akik nem akartak, állandóan bujdosnak, és mégis sokakat magukkal vittek. Nekünk kellett a gazdasággal foglalkoznunk, mivel Apa soha nem volt otthon. Honvédkatonák voltak a házban, míg a munkaképeseket elvitték a frontra. Majd jött a német hadsereg, a ház állandóan tele volt, míg elvonultak. Majd jöttek már a menekültek a román Bánátból, és be lettek szállásolva, nekünk kellett főznünk, és ágyat adni nekik az alváshoz. 1944. október 8-án megindult a kivándorlás. 2000 ember hagyta el a falunkat. A testvéreink is kivándoroltak, de mi otthon maradtunk, de semmi jó nem következett ezután. Október 20-án már bemasíroztak az oroszok, és egészen a dómig, ott volt a támaszpontjuk. Három hétig ott állt a front, elég sok halálos áldozat volt, ezért rengeteg orosz volt a faluban. Mi pedig az országút alatt laktunk, nem lehetett kimenni az utcára, mégis néhányszor előfordult. 4 asszonyt lőttek le az oroszok, és a házakban sok kárt okoztak. Nálunk, a mi házunknál először a németek, aztán az oroszok rémesen tönkretették a gazdaságot. A házunk már pusztaságban állt, és ekkor megérkeztek a bolgárok, akiknek az maradt, amit a többiek meghagytak. Nem volt semmi már a házban, még gabona meg kukorica a földben, amit mások még nem hurcoltak el. Majd lóval jöttek a horvátok, szintén menekültek voltak, akiket meghonosítottak. Ezután a partizánok érkeztek meg, az „igaziak”, akik minket táborkba vittek. 1945. március 28-án minden tulajdont lefoglaltak, és kiűztek minket. A telken, a háznál ugyanez történt. Egy napon jöttek a partizánok és a mellünknek szegezték a fegyvert, ez november 9-én volt 1944-ben. Magukkal vitték a zsírt, egy zsák szappant és ilyen apróságokat. A lányainkat keresték, de ők fent voltak Schardakon,¹⁵ ezt kellett mondani nekik, mert mindig vannak rossz emberek. November 11-én 50 partizán érkezett meg kocsival, de mi Gyulafalvára utaztunk, mert fenyegetve éreztük magunkat, nem maradtunk itt tovább. Elvitték 10 jószágunkat, volt 2 szép nagy tehén, 2 ló, 2 kilenc hónapos csikócscsa, egy szekér, lószerszám, liszt is, és

¹⁵ Čardak: kukoricatároló épület, góré.

ebből éltek. Én és Katl ebéd után elmentünk a telekre, és üresen találtuk, minden eltűnt. Én sírtam, de hiába. Ezután jöttek az oroszok, akiknek megvolt a nyomuk. Az ágytakarókat, 5 zsák lisztet, üres zsákokat és a baromfit magukkal vitték. [November] 13-án én és Katl elmentünk a telekre, de borzalmas állapotban találtuk. Hartmanékhoz mentünk, Etelnek segítenie kell. Ami még megmaradt, elvittük hozzájuk, amikor jött egy orosz katonára, és újra elűzött minket. November 15-én fogtuk a [olvashatatlan szó], és újra a telekre mentünk, oroszok voltak ott, és [olvashatatlan szó] is. Hármójuk már egybekötözte a szalmát. Mást is magukkal vittek, mert az új zsákok az udvaron feküdtek, a konyhai edények a kamrában, az új gabonaposztó, a gabona és a bab egymáson voltak összeviszva. Össze akartam szedni, de az oroszok azt mondták, hagyjak mindent. Félttem, Katl hátul volt a szalmánál. Csendben elhoztam őt, és elmentünk onnan. Már nem tudtunk megmenteni semmit. December 1-jén Konráddal hazautaztam, neki kellett az orosz utánpótlást irányítania. A ház üres volt, egy újabb szerencsétlenség várt rám. Az oroszok az 5 kövér disznónkat elhajtották és levágták, az összes baromfit is levágták és megették. Még ugyanazon a napon, december 1-jén a partizánok megérkeztek a nagypapához, bementek a szobába, mindent, amit tudtak magukkal vittek. Aztán felmentek még a padlásra, ott volt a gyönyörű lószerszámunk, azt is magukkal vitték. Teljesen ki voltunk semmizve. December 3-án az oroszok még levágták anyám disznóját, és elvitték. Most itt állunk szegény emberként. Mindent elveszítettünk, úgy van most, mint az evangéliumban, nincsenek olyan értékeink, amiket a rozsda és a moly megenne. Most elég ebből, jön még más is, ami még rosszabb lesz velünk szemben. December 28-án Apát és Nantlt elviszik mintegy 400 emberrel együtt, a nőket 17-től 35 éves korukig, a férfiakat 17-től 45 éves korukig. Azt mondják húsznap munkára, és 20 napra elegendő ételmet is visznek magukkal. Zomborba kellett menniük gyalog, ott lettek bevagónírozva és utaztak tovább, ez december 30-án történt. Én és Katl a nagypapánál vagyunk, mert a mi házunk teljesen üres, ugyanígy

Nani néni is. Péter bácsit és Annát szintén elvitték munkára, így vagyunk mi a nagypapánál.”¹⁶

Mindenekelőtt a teljes anyagi kifosztásuk állomásait rögzíti, veszteségeiket szinte leltári pontossággal sorolja: ki, melyik hadsereg katonái mit és mikor vettek el tőlük. A fölsorolás nemcsak az evangéliumi szegénységbe jutás folyamatát mutatja be, de bepillantást enged gazdaságuk nagyságába, anyagi veszteségeik mértékébe is. Mintegy a maga erősítésére és annak igazolására, hogy ő megtett minden tőle elvárhatót, jelzi azt is, hogy lányával hogyan próbálta ingóságait menteni, eredménytelenül. Az anyagi veszteségek számbavétele után mintegy magát is figyelmeztetve – „Most elég ebből, jön még más is, ami még rosszabb lesz velünk szemben” – tényszerűen rögzíti férje és lánya malenkij robotra hurcolását. Érzelmek, mentális állapota valójában nem kap hangsúlyt, bár a „rémület és borzalom”, a „fenyegetve éreztük magunkat”, a „sírtam, de hiába” és a „féltem” szavak, kifejezések használata verbális lenyomata elementáris egzisztenciális fenyegetettségérzésnek. Időkezelése ebben a részben sem tisztán kronologikus. Nyilván az esemény – internálásuk, táborba hurcolásuk – életükre gyakorolt meghatározó hatása miatt említette előbb az 1945 tavaszán bejövő „igazi” partizánokat, mint az 1944 novemberében garázdálkodókat.

A napló további részében, egy-egy hét eseményeinek összefoglalásakor is minden esetben rögzíti primer életfeltételeit: milyenek elhelyezési körülményeik, hol és mit kellett dolgozniuk, mit kaptak enni, milyen az egészségi állapotuk. Csak ezt követően vagy ezeket az információkat kiegészítendő jelennek meg a másodlagos életfeltételekre tett megjegyzések: családi, rokon kapcsolataik vagy azok hiánya, a nagyobb család tagjaival történetek említése, a faluközösség szabad tagjainak viselkedése, fogvatartóikkal való viszonyuk.¹⁷

„Ezen a héten [1945. augusztus 27. – szeptember 1.] újra gabonát lapátoltunk, nem kínlódtunk. Cipőt kötöttünk magunknak és

¹⁶ Katharina Ackermann/
Jauch naplója, 1–7.

¹⁷ Tematikailag és szerkezeti felépítésében a napló hasonlóságot mutat a hadifogolynaplók és visszaemlékezések struktúrájával. Erre vonatkozóan lásd Vasvári Zoltán: A hadifogság és a lágerévek idejéről szóló visszaemlékezések jellemzőiről. In Küllös Imola – Vasvári Zoltán: *Áldozatok: A második világháborús hadifogolytáborok és a sztálini lágeretek folklórájáról*. Budapest, 2006, Európai Folklór Intézet – L'Harmattan, 52–78.

lapátoltunk, a felszabadításról beszélgettünk, ami nem jön el. Szeptember elsején a kertészetben voltunk. A bableves jobb volt, és valamit zsebre is tudtunk tenni, hagymát, paprikát, paradicsomot és némi dinnye is volt. Szeptember elsején átbtyuztunk az iskolától a Kühberg utcába, házakba lettünk beosztva. Miért, azt nem tudtuk. Vittek minket ki a faluból, be a faluba, elégünk van, nem akarunk többet [költözni]. Brian Hans házába raktak minket, tizenyolcunkat. A konyha Greif Josef házában volt, ott főztek hajnalban rántott levest, ebédre bablevest, estére krumplilevest vagy újra rántott levest só nélkül, és egy kevés zsírral, a kenyér [olvashatatlan szó] nekünk elég is volt.”¹⁸

„Szeptember 2–3-án gyümölcsöt voltunk rakni/lapátolni, három napig krumplit szedni. Vittünk is haza magunkkal a főzéshez. Szeptember 7-én a kertészetben voltam, Katl kendert vágott, 9-től 15-ig kendert vágunk, egy nap esett, akkor krumplit válogatni voltunk. A kendervágás nehéz munka.”¹⁹

Természetesen mindennél fontosabb a fizikai lét minimális feltételeinek megőrzése, megteremtése. Ezért az élelemszerzés nagy hangsúlyt kap. A tábori élelem az esetek túlnyomó többségében annyira kevés és rossz minőségű, hogy nem biztosítaná életben maradásukat. Ezért a kiegészítő, szó szerint az életet jelentő élelem előteremtése nagy találékonyságot – lopás, csere, ismerősöktől való rendszeres kéregetés, lehetőség szerint a tábori konyhán való munkavállalás – és sok energiát, időt követelt. Azt, hogy kitől mit kaptak, rendszeresen fölsorolja. A szolidaritásnak ezek a gesztusai fokozott jelentőséggel bírnak, nyilvánvalóan ezért is rögzíti őket. Egyrészt a kapott élelem biztosítja egy (rövid) időre életben maradásukat, másrészt szimbolikus üzenete is van számára. Nevezetesen: a rokoni, baráti, közösségen belüli korábbi kapcsolatai még működnek, még számíthat adott személyek segítségére.

■
¹⁸ Katharina Ackermann/
Jauch naplója, 47–48.

¹⁹ Uo. 49.

„Június 10., vasárnap szabadnap volt. Most mosok, felseprem az iskolát. Gyakran hiányzik a cérna, a tű, az olló, egyszóval a

legnagyobb szegénységben vagyunk. Leni néni már háromszor adott nekünk élelmiszert, azt mondjuk neki, az Isten fizesse meg. A Jóistennek meg kell ezt fizetnie, és az emberek minden jótettét.”²⁰

„Július 22-én, vasárnap mostunk, a ruhákat kitergettük. 12 napot voltunk a gabonaföldön, 2 napot pedig a zabföldeken, 4 napot voltunk a kukoricásban, majd a Csanobler szőlőjében be tudtunk vásárolni, volt alma, körte, szőlő, meggy, kukorica a főzéshez, ezután ebből éltünk. Hartmann Mátyástól kétszer, Almati Leni nénitől pedig négyszer kaptunk főtt ételt, és szalonnát meg kenyeret is néhányszor. Így éltünk mi Istenből és a jó emberekből. Most nagy hőség van, nemcsak az éhségtől, hanem a szomjúságtól is szenvedünk, talán erre szolgáltunk rá.”²¹

„[1945.] Július 30-án a felső mezőkön voltunk répát kapálni, Leni néninél voltunk, aki újra lakomát adott nekünk.”²²

„Augusztus 5., vasárnap, kora hajnalban elmentem a szüleimhez, a beteg anyámhoz.”²³ Anyám annyi mindent mesélt. Azt mondta, felkészült az örökkévalóságra, mert tudja, hogy már nem tart sokáig. Kerényen gyónt és megkapta a szent kenetet, felkészült az örök haza számára. Nekem újra el kellett mennem, keservesen sírtunk. Majd elmentem a templomba, nem voltunk a templomban, mióta táborba kerülünk. Ennek négy hónapja, megtiltották, hogy odamenjünk. Foglyok vagyunk. Mikor Ziřleréknél voltunk, Katl elment Gyulafalvára, Konrád bácsihoz, Stemlerékhez és Samuékhoz, kapott ételmet, kenyeret, szalonnát és sajtot. Újra pár napig valami. Így élünk mi Istenből és a jó emberekből, míg Isten megvált minket.”²⁴

1946 elején helyzetük tovább rosszabbodik. Hiányos ruházatuk miatt a hidegtől sokat szenvednek, utolsó tartalékaikat is felélik, az élelmiszerszerzést nemcsak a tél, de az is nehezíti, hogy nincs csereértékkel bíró értéktárgyuk, a megtartó kapcso-

²⁰ Uo. 23.

²¹ Uo. 36.

²² Uo. 37.

²³ Édesanyja és apja Kruschiwelben volt táborban, onnan 1945. augusztus 3-án érkeztek meg Kerényre, augusztus 9-én édesanya meghalt. Apja újra táborba került.

²⁴ Katharina Ackermann/ Jauch naplója, 39–40. Lásd még a korábban már idézett 1945. szeptember 16-i bejegyzést is.

lati háló érezhetően gyengül, a szolidaritás gesztusai azoktól is el-elmaradoznak, akik korábban segítették őket. 1946. január 13-án Kerényről Zomborba hajtják őket, de semmiképp nem akarnak újra zárt táborba kerülni, ezért életük kockázatásával megszöknek.

„Mikor félúton Zombor felé voltunk, már sötét volt, mi visszamaradtunk. Az őr elöl volt, mi pedig a szántóföldön keresztül, a telefonpóznák mentén egy nem akármilyen utat tettünk meg Kerényre. Nehéz volt menni, de még nehezebb volt számunkra, hogy hol és ki fog befogadni minket, mihez kezdjünk most. Mezítláb tettük meg az utat éjfélig.”²⁵

A következő egy hónap – Magyarországra másokkal együtt 1946. február 15-én szöktek át – a bujkálás és fokozott veszélyeztetettség miatt a korábbiaknál is nehezebb volt. Fizikailag és lelkileg is felörlődött, reményvesztetté vált. Akiktől segítségért, általában valamilyen módon és mértékben segítettek ugyan, de ez csak saját lehetőségeikkel volt adekvát, Katharina Ackermann helyzetével nem.

„Kopogtattunk Károlynál Hartmann Péter telkén. A kendergyáron keresztül a Siwatzter és Gyulafalvi utcán egyetlen embert sem láttunk. Károly és Etel nem voltak otthon, de az öregek beengedtek minket. Silem forró vizet hozott a lábunknak, aztán beszélgettünk még egy kicsit. Aztán ágyba feküdtünk. Kilenc hónapja nem voltunk már ágyban. Kedden, 15-én érkezett meg Etel, Károly és Pista is a családjával. Ő partizán. Megkérdeztem, hogy maradhatunk-e. Etel azt mondta, igen, talán nemsokára más lesz. De ez nem tartott sokáig. Szombaton, január 19-én jöttek a partizánok és mindent összeírtak, ami a telken volt. Mi azonnal elbújtunk a pajtában a kender alatt, de nem volt sok. Jött az egyik és mindent megnézett. Csak egy vagy két marék kendert eltesz onnan, és megtalált volna minket. De szerencsére nem vett észre semmit, és kiment. Ők (Etelék) már nem akar-

■
²⁵ Uo. 70.

ják, hogy maradjunk még. Most hova, mindenhol elutasítanak minket, minden ajtó zárva van előttünk. Január 22-én Silem azt mondta, hogy nem maradhatunk többé itt. Ezután Gyulafalvára mentem Piri Mihelghez, megkérdeztem, hogy jöhetünk-e hozzájuk. Azt mondták 2-3 napot. Így este, mikor már sötét volt, a csomagokkal hozzájuk mentünk. 26-án megjött a házigazda éjjel 12 órakor és azt mondta, hogy el kell mennünk reggel 5-kor, mert a németeket össze fogják gyűjteni, és táborba rakják őket. Adtak nekünk kenyeret és kolbászt, megköszöntük, és a csomagokkal újra mennünk kellett. Nagyon hideg volt újra ott a hóban és fagyban.”²⁶

Ezek a szövegrészek már bepillantást engednek a közösség tagjaival való viszonyába is, abba, hogy hol húzódtak az „én”, a „mi” és az „ők” határai. Katharina Ackermann/Jauchot sem jogi, sem erkölcsi értelemben nem személyes bűn miatt érte büntetés. Élete – mint ahogyan a közösség többi tagjáé is – nemzeti hovatartozása, németsege miatt került válságba. Németsege azonban számára megkérdőjelezhetetlen adottság, állapot, amelynek önmagában nincs köze a bűnhöz. A büntetés éppen az ok-okozati összefüggés hiánya miatt láttatott egységesnek egy politikai, szociális és kulturális értelemben is tagolt közösséget, és teremtett kohéziót tagjai között. Nem pusztán a presszió, hanem annak irracionálitása és differenciálatlansága miatt volt homogenizáló hatása. A közösségen belüli korábbi érdekellentéteket, törésvonalakat tompította a közös fenyegetettség.

Katharina Ackermann/Jauch gyakorlatilag nem tesz említést arról, hogy ő, a családja tagjai, a kerényi vagy a jugoszláviai német közösség hogyan viszonyultak a maguk németségéhez a birodalmi német, a magyar és jugoszláv hatalmi törekvések metszéspontjában. Bár egy mellékmondatból megtudjuk, hogy férje önként lépett be az SS-be, és 1944 őszén a tágabb család több tagja is önként elhagyta a községet. Jelzi tehát, hogy a krízisre a család tagjai és a falu közössége is különbözőképpen reagált, de csak a tény állapítja meg, nem fogalmaz meg viszonyulást.²⁷ Egyetlen szó sem

²⁶ Uo. 71–72.

²⁷ „1944. október 8-án megindult a kivándorlás. 2000 ember hagyta el a falunkat. A testvéreink is kivándoroltak, de mi otthon maradtunk.” (Katharina Ackermann/Jauch naplója, 1.)

esik viszont a Volksbundról, a közösség politikai tagoltságáról vagy egyes tagjainak személyes felelősségéről. Eljárására vonatkozóan – miután a szöveg e tekintetben kevésbé orientál bennünket – csak feltételezéseink lehetnek. Egyrészt tabusítja az előzményeket. Az idő rögzítését a személyes és a közösség krízishelyzetének kialakulásától tartja fontosnak. Ebben közrejátszhatott az is, hogy túl kevés idő telt még el, ezért nem tudott eligazodni a közelmúlt eseményeiben, nem rendelkezett a kellő át- és rálátással. Másrészt nem tudott összefüggést teremteni a közösség, az egyén által a jelenben elszenvedett büntetés és a személyes felelősség között. Így az előzmények, a folyamat differenciált bemutatása értelmetlennek tűnhetett. Számára a jelen valóban nem következett a múltból, németsege magától értetődő adottság, természetes állapot. Életének korábbi időszakában – egy túlnyomó többségében németek/svábok lakta faluban élt –, körülményei nem kényszerítették arra, hogy nap mint nap tudatosan reflektáljon németiségére. S amikor 1945 tavaszán nemzeti hovatarozásának megtagadása révén jó eséllyel megszabadulhatott volna a kényszermunkatáborból, nem élt a lehetőséggel. „Megkérdeztek minket, hogy magyarok vagy svábok vagyunk-e, néhány embert szabadon engedtek, a férfiak mégis ügyesebbek valamivel, ők 1941-ben magyarnak vallották magukat.”²⁸

A második világháború után elszenvedte ugyan a „németségéért” rá kirótt büntetést, de nem ok-okozati értelemben. Ezért a krízis helyzetben a „mi” csoportképző eleme számára nem elsősorban németsege – direkt módon erre a naplóban nem is találunk reagálást –, hanem a közös büntetés maga. Ez teszi lehetővé számára, hogy nemzeti identitása integritását a végzetzerű fenyegetettség ellenére is megőrizze. A büntetést mintegy leválasztja róla. A büntetés indoklása, nevezetesen, hogy „minden német bűnös”, csak a büntetők szempontjából teremti meg a homogén „ők” csoportját. A személynek a csoporthoz fűződő, illetve a „mi” csoporton belüli viszonyulásait nem tudja felülírni.

Kit, kiket jelent tehát Katharina Ackermann számára a „mi”, ezen belül megjelenik-e és hogyan konstituáló tényezőként német-

■
²⁸ Uo. 18.

sége? A naplóíró számára a „mi” csoportját elsősorban családja, férje és a gyerekei jelentik. A tradicionális paraszti társadalmon belüli viszonyokat egészen a XX. század közepéig meghatározta az egyes „házasság- és családcsoporthoz” működésének módja. Az elsődleges közösséget a házaspár és annak gyermekei alkották, míg a családcsoporthoz beletartoztak a vér szerinti és házassággal szerzett rokon személyek is. „A családot olyan ábra mutatná be pontosan, amely sejtmagok sokaságaként ábrázolná, ahol az egyes magokat házasságcsoporthoz tartozók alkotják, és mindegyikből kapcsolatok indulnak ki más családcsoporthoz és egyes tagok felé minden irányban.”²⁹ Az összetett családcsoporthoz tartozók – amelynek határai csak hozzávetőlegesen állapíthatók meg – az alapvető kapcsolatok megbonthatatlanok és nem átalakíthatók. Nem helyettesíthetők más csoportkötődésekkel, mint ahogyan „nem redukálható elszigetelt individuumok személyes kapcsolatára. Nevezhetjük családi szolidaritásnak, és megnyilvánulhat mind segítségnyújtásban, mind abban, hogy bárki, aki a csoport egészét képviseli, ellenőrzést gyakorolhat a csoport bármely tagja fölött”.³⁰

Katharina Ackermann elsődleges közössége szűkebb családja. A szétszakítás miatt tehát egyszerre „mi”-ként jelenik meg a kisebbik lányával, illetve távol lévő férjével és nagyobbik lányával alkotott családi közössége.

„Most egy fél éve, hogy Apa és Nani oda vannak, nem tudjuk azonban, hogy hol. És mi is már negyed éve táborban vagyunk. Nehéz sors következett ránk.”³¹

„Szeptember 29. Apa névnapja, ő és Nantl már kilenc hónapja van távol, és mi nem tudunk semmit se róluk, és ők sem rólunk. Minket is már 6 hónapja elűztek a házunkból, és táborban vagyunk.”³²

„November 8-án először kaptam hírt a transzportáltakról, a betegeknek jönniük kellett. Levelet hoztak magukkal, de nekünk szóló nem volt. Nani néni kapott egyet, hogy az ő Nandlja az

■
²⁹ Thomas, William I. – Znaniecki, Florian: *A lengyel paraszt Európában és Amerikában*. I. kötet. Budapest, 2002, Új Mandátum, 84. A tradicionális paraszti társadalom fölbomlását részletesen, sokféle szempontot érvényesítve mutatják be a szerzők hatkötetes műükben a családtagok levelezésének elemzése alapján.

³⁰ Uo. 85.

³¹ Katharina Ackermann/ Jauch naplója, 32.

³² Uo. 49.

apjánál van a messzi Oroszországban. Nandl autóval megy szántó-földi munkára, és az apja a városba megy takarítani. A mieinkről egyáltalán semmit sem írt, pedig úgy vártuk, de egy szócskát sem hallottak róluk. 17 kerényinek kellett meghalnia, az Úr megadja nekik az örök nyugodalmat.”³³

„Ebben a nyolc napban, mikor a konyhába voltam, minden reggel elmentem a templomba, és sírtam és imádkoztam a sors miatt, ami minket ért. Gyakran megyek artézi vízért a konyha számára, és amikor a kútnál állok, a harang olyan szomorúan szól. Akkor gyakran beszélek csendben, hogy édes harangocska, szólj ki a világba, és hívd haza az összes gyermekedet. Hány imát elmondtunk már értük, és hány könnyet ejtettem már értük! Úgy szeretném, ha a Jóisten egyszer meghallgatna minket, engedné, hogy minden ember békében együtt legyen.”³⁴

A fenti megfogalmazások jól jelzik, hogy a „mi” kategóriája magától értetődően vonatkozik a tágabb család tagjaira és a faluközösség tagjaira is. A nagyobb család tagjai említésekor általában a személyeket néven nevezi, utal a rokonsági fokra vagy viszonyra. A Magyarországon tartózkodás hónapjaiban már leveleket is vált a tágabb család tagjaival, híreket kap az otthon maradt családtagokról, eseményekről, Ausztriába menekült családtagok révén jut el hozzá férje és lánya levele is.

„Február 25-én egy levelet kaptam Jugoszláviából, Karltól. Azt írta, hogy bezárták a templomot, a falu úgy néz ki, mint egy szemétdomb. Nagypapa egészséges, segít neki, ahogy csak tud. Írta, hogy van egy levelünk Ausztriában Oroszországból. Igen, abból mindent megtudtunk, hogy nagyon keményen kell dolgozniuk, most egy alapot ásnak ki egy gépnek, és vagonokból kell kirakodniuk mindenfélét, cementet és hasonlót. Gyakran 30 vagon áll egy sorban, ez is nagyon nehéz munka. Túlhajsolt és gyakran sír [Anna], és arra gondol, hogy milyen boldogok voltunk otthon, de ezt a boldogságot nem tudtuk megbecsülni

■
³³ Uo. 55.

³⁴ Uo. 60.

és értékelni. Annyira szeretné még egyszer megszólítani Anyját és testvérét, és választ kapni. Ők már két éve oda vannak, és rólunk még semmi hírt nem kaptak, pedig sok levelet írtunk, ahogy ők is. Legalább már 20 levelet írt, és egyet sem kaptunk meg. Ez annyira szomorú, talán a Jóisten a bánatunkat örömmé változtatja. Most, rövid időn belül három levelet kaptam a testvéremtől, kettőt februárban és egyet márciusban. Azt írta, hogy Stefan 1947. március 5-től náluk van.”³⁵

A „mi” fogalmát magától értetődően alkotja meg az összezártság, a túlélésért folytatott napi küzdelem, az a körülmény, hogy akikkel együtt van, azokat ugyanazok – hajnali kelés, éhezés, kimerítő munka – a megpróbáltatások érik. Főleg falubelijeivel, kerényiekkel van együtt, de más községekből származó németek is vannak ott. Személytelen, távolító megfogalmazást használ: „arattunk”, „kendert vágunk”, „nagyon sok tábori ember borzalmasan néz ki”, vagy „szalonnáért vagy húsért akartunk dolgozni, de elutasítottak minket”.³⁶ Azok közül, akikkel együtt van, nagyobb figyelmet kapnak a kerényiek. Ez jelzi a csoportkötődésén belüli hierarchiát, illetve annak erősségét. Az elmúlt évtizedekben a lokális helyi közösségben kialakult viszonyokat, kötődéseket nem írta felül az a sorsközösség, amelyet a különböző kényszermunkatáborokban más vajdasági németekkel együtt élt át.³⁷ Ez azonban nem jelenti azt, hogy Katharina Ackermann számára a „mi” csoportjába nem tartozott volna bele a vajdasági németek közössége, csupán más erősségű ez a „mi”, mint az évtizedes személyes tapasztalatokkal megerősített lokális német közösséghez tartozásé.

„Nagypénteken két éve, hogy internáltak minket. Sok mindent kellett az internálótáborban csinálnunk, és hányan meghaltak. 1946. január–februárjában kitört a tífuszjárvány. Akkor Kruschiwelben és Gakován 60-70 ember halt meg egy nap, tömegsírokat csináltak, ötszázan voltak egy sírban. Ó, Atyám, add meg nekik az örök nyugalmat!”³⁸

³⁵ Uo. 130–131.

³⁶ Uo. 48., 51.

³⁷ „Egy apatini asszony meghalt az úton, Pints Franzischka pedig beért a faluba, és azután halt meg. Ez egy szomorú kezdet volt.” Valamint: „Kerényen három asszony halt meg, Pints Franzischka, Nibotin Ewa és Abt Marjana és három apatini asszony.” Uo. 16., 46.

³⁸ Uo. 133.

Nem engedi láttatni viszonyulását a német közösség azon tagjaihoz, akik megőrizhették szabadságukat. Nem ad magyarázatot arra, hogy mi volt a kivételezettség oka. A szöveg utalásaiból egyértelmű azonban, hogy vannak közöttük olyanok, akik az új hatalom bizalmi emberei, partizánok lettek. Ezekben az esetekben is úgy tűnik, hogy a korábban kialakult lokális kapcsolati háló, német közösséghez tartozásuk miatt megőrződnek az elemi szolidaritás gesztusai: élelemmel segítik, Magyarországra szökése előtt bújtatják. Ezekben az esetekben sem minősít, csakúgy, mint a háború előtti politikai szerepvállalások kapcsán.

Egyértelműen nem tartoznak viszont a „mi” csoportjába azok a birodalmi német katonák, akikkel először mint a harcoló alakulatok tagjaival 1944-ben került kapcsolatba, majd hadifogolyként osztottak velük a munkában, bár ők „jobb kosztot kaptak”.³⁹

Nem teremt közösséget nemzeti hovatarozása révén a Baja környéki falvakban élő németekkel sem. Több mint egy évig élt és dolgozott Szeremlén, Garán, valamint Baján. Naplójában németekkel kialakított személyes kapcsolatra nem utal. Magyarországon is elsősorban a Kerényről vagy más vajdasági községekből átszökött németekkel tartja a kapcsolatot. Az itteniek sorsára nem reflektál, két alkalommal tesz szigorúan tényközlő megállapításokat, amiket elsősorban saját sorsa szempontjából értelmez.

„Most az áttelepítések teljes egészében zajlanak itt Garán is, bizottság is van már itt. Már sokaknak el kellett menniük Németországba... veszi át az embereket. Mi lesz velünk, nem tudjuk. [Áttesznek] Jugoszláviába, a partizánokhoz, hát ahogy jön.”⁴⁰

„Június 25-én már Garára is jöttek telepések, magyarok Magyarországról, önkéntesen jöttek ide, azt hiszik, itt minden elegendő. Szegény emberek sok gyerekekkel. Azokba a házakba kerülnek ők, ahonnan az emberek Németországba mentek, és azokba is, amelyekből még nem mentek el. Némely házban 15-20-an is vannak. Három hónapja beszüntették a telepítést Németországba. Azok az emberek, akik magyar nemzetiségűek voltak, vagyis 1941-

■
³⁹ „Birodalmi német katonák is vannak Kerényen fogolyként július 14-e óta, 160 férfi Reine doktor házába bezsúfolva. Nekik is menniük kell dolgozni, mint nekünk, táborlakóknak, ők jobb kosztot kaptak.” Uo. 34.

⁴⁰ Uo. 108–109.

ben magyarnak vallották magukat, maradnak itt, a többieknek menniük kell. Hogyan lesz tovább, azt nem tudni.⁴¹

Katharina Ackermann csoportkötődéseit – mint ahogyan mindannyiunkét – és azok egymásra rétegzettségét számtalan elem, körülmény határozta meg. A fentiek alapján állítható, hogy nemzeti hovatartozását, „néemetségét” életének abban a szakaszában sem tekintette a maga számára létrehozandó „mi” egyetlen vagy meghatározó eszközének, amikor léte megkérdőjelezését éppen nemzeti hovatartozása miatt kellett elszenvednie. Azáltal, hogy néemetségét nem bűnként, de léte természetes velejárójaként élte meg, leválasztotta azt a hatalom által kirótt büntetésről is. Így a különböző élethelyzetekben a „mi” csoportjainak megalakításakor plurális eszközrendszert tudott használni, amelyet legalább annyira meghatározott a tradicionális paraszti társadalom szabályrendszere, mint néemetsége. Az általa a naplóban rögzítettek, a „megélt archívumai” ugyanakkor azt is jelzik, hogy nincs, illetve egy nagyon szűk horizonton belül van csak rálátása saját sorsára. A vele történeteket nem helyezte el folyamatokban és összefüggésrendszerekben. Az ok-okozati összefüggések feltárása ezért sem történhetett meg.

⁴¹ Uo. 110.

